องค์ความรู้เรื่อง ประวัติวัดนิเวศธรรมประวัติราชวรวิหาร

ผู้จัดทำ   นางอนงค์ อนันต์รัตนสุข
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
โทร. ๐ ๓๕๓๓ ๖๘๘๒ ๓
โทรสาร ๐ ๓๕๓๓ ๖๘๘๑

คำนำ

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา กำหนดวิสัยทัศน์ให้เป็นองค์กรในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ให้เป็นองค์ความรู้ทางวัฒนธรรม ที่มีประสิทธิภาพสู่ประชาชน มีหน้าที่ส่งเสริม สนับสนุน อนุรักษ์ สืบทอด และพัฒนากิจกรรมทางศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ยั่งยืน เป็นที่รู้จักของชนรุ่นหลังทั่วประเทศ ข้าราชการในสังกัดสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จึงมีหน้าที่ในการสำรวจ สืบค้น เก็บรวบรวมข้อมูลด้านศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อดำเนินการจัดทำเป็นองค์ความรู้ และนำออกเผยแพร่สู่ประชาชนทั่วไป

การจัดทำองค์ความรู้เรื่อง ประวัติวัดนิเวศธรรมประวัติราชวรวิหาร ตำบลบ้านเลน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นอกจากจะเป็นการศึกษา สำรวจ รวบรวม จัดเก็บเป็นข้อมูลองค์ความรู้แล้ว ยังเป็นการเผยแพร่สู่เยาวชน ประชาชน และเป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ให้เป็นองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมที่มีประสิทธิภาพ ตามที่ได้กำหนดวิสัยทัศน์ไว้

นางอนงค์ อนันต์รัตนสุข
นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ
๒๐ กันยายน ๒๕๕๕

สารบัญ

เรื่อง **หน้า**

ประวัติความเป็นมาวัดนิเวศธรรมประวัติราชวรวิหาร

วัดนิเวศธรรมประวัติราชวรวิหาร ตั้งอยู่เลขที่ ๖๐ หมู่ที่ ๑๒ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิด ราชวรวิหาร อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ หนึ่งใน ๑๖ พระอาราม ที่ปรากฏอยู่ในบัญชีพระกฐินหลวง ของสำนักพระราชวัง

ความสำคัญ เป็นพระอารามหลวงที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงสถาปนา มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ประกาศในการสถาปนาพระอารามว่า "มีพระราชประสงค์จะให้เป็นพระอารามสำหรับพระราชวัง เป็นที่ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลในเวลาเมื่อเสด็จขึ้นมาประทับแรมอยู่ในพระราชวังบางปะอิน" เป็นที่ประทับของพระบรมวงศานุวงศ์ในขณะที่ทรงผนวช

เกียรติยศที่พระอารามได้รับพระมหากรุณาธิคุณ

๑. ทรงพระกรุณาโปรด ที่จะเสด็จพระราชดำเนินมาถวายผ้าพระกฐินหลวงด้วยพระองค์เอง หรือทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พระบรมวงศานุวงศ์ เสด็จพระราชดำเนินมาถวายแทนพระองค์ และเป็นพระอารามที่พระบรมวงศานุวงศ์ใช้เป็นที่บำเพ็ญพระราชกุศล บำเพ็ญพระกุศล เสมอมา

๒. ในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศล วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา และวันอัฏฐมีบูชา ของทุกๆปี จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเทียนหลวง สำหรับพระสงฆ์และประชาชนโดยทั่วไป ใช้เวียนเทียนที่พระอาราม นับว่าเป็นพระอารามหลวงแห่งเดียวของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่ได้รับพระราชทาน

๓. ในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศล เนื่องในวันอาสาฬหบูชา และเทศกาลวันเข้าพรรษา ของทุกๆ ปี จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเทียนพรรษา ที่ทรงพระราชอุทิศเพื่อจุดบูชาพระรัตนตรัย และเทียนสลัก ที่ทรงพระราชอุทิศเพื่อจุดบูชาพระธรรมในหอพระไตรปิฎก ถวายสำหรับพระอารามแห่งนี้เป็นประจำ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ นิมนต์เจ้าอาวาส พระราชาคณะ หรือพระครูสัญญาบัตร ในวัดนิเวศธรรมประวัติ เข้ารับพระราชทานพุ่มเทียนพรรษา ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง เป็นพระอารามหลวงแห่งเดียวที่ได้รับพระราชทาน ซึ่งต่างจากพระอารามหลวงอื่นๆ ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่ได้รับพระราชทานเฉพาะเทียนสลัก เท่านั้น

ด้วยเหตุนี้ วัดนิเวศธรรมประวัติ จึงมีความสำคัญในฐานะเป็นพระอารามสำหรับพระราชวัง ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงสถาปนาด้วยพระราชทรัพย์ของพระองค์ และอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ ของพระองค์มาโดยตลอดรัชกาล และในรัชกาลต่อ ๆ มา จนถึงรัชกาลปัจจุบัน ก็ทรงรับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์

วัดนิเวศธรรมประวัติ เป็นพระอารามที่พระมหากษัตริย์ ทรงสถาปนาโดยตรง จึงมีฐานะเป็นพระอารามหลวงชั้นเอก (พิเศษ) ตั้งแต่เริ่มสร้าง

วัดนิเวศธรรมประวัติ เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิด ราชวรวิหาร ตั้งอยู่เลขที่ ๖๐ หมู่ ๑๒ ตำบลบ้านเลน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่ดินที่ตั้งวัดมีเนื้อที่ ๓๘ ไร่ ๓ งาน ๔๙ ตารางวา โฉนดที่ดินเลขที่ ๑๑๓๓๐ สร้างเมื่อ พ.ศ.๒๔๑๙ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ.๒๔๒๑ สำหรับพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุตินิกาย

อาณาเขตของวัด ทิศเหนือ ติดต่อกับบ้านเรือนราษฎรที่ปลูกอยู่ในที่ทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ทิศใต้ ติดต่อกับที่ดินของทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์และประภาคารในบริเวณท้ายเกาะทิศตะวันออก ติดต่อกับคลองลัดส่วนที่ผ่านหน้าพระราชวังบางปะอิน และทิศตะวันตก ติดต่อกับแม่น้ำเจ้าพระยา

วัดนี้ เป็นพระอารามหลวงที่สำคัญวัดหนึ่งในจำนวน ๑๖ วัด ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน เสด็จพระราชดำเนินมาถวายผ้าพระกฐินหลวงเป็นประจำทุกปี ตั้งอยู่ตอนท้ายบนเกาะลอยหน้าพระราชวังบางปะอิน ลักษณะพื้นที่ตั้งวัดเป็นพื้นที่ราบลุ่มได้รับการถมดินสูงกว่าพื้นที่ที่อยู่นอกเขตวัด ซึ่งเป็นที่ปลูกสร้างบ้านเรือนของราษฎร และที่ทำการหมวดอู่ไม้บางปะอิน

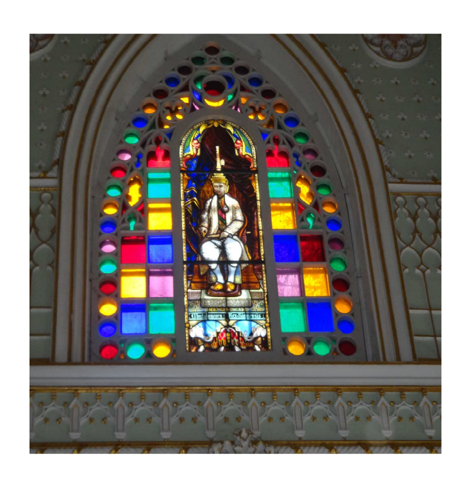
ความเป็นมา

เนื่องจากพระบาสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้ทรงขยายสร้างพระราชวังบางปะอินขึ้น ซึ่งต่อมาได้โปรดให้ขยายกำแพงพระราชวังใหม่ให้กว้างขวางกวาเดิม แล้วเสร็จในปี พ.ศ. ๒๔๑๙ และได้ทรงมีพระราชศรัทธาสถาปนาวัดนิเวศธรรมประวัติขึ้นในปีเดียวกันนั้น เพื่อเป็นพระอารามสำหรับพระราชวังเป็นที่ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลในเวลาเมื่อเสด็จขึ้นมาประทับแรมอยู่ในพระราชวังบางปะอิน ในการสร้างวัดนี้ได้ทรงบริจาคพระราชทรัพย์ให้เจ้าพนักงานจ้างเหมาช่างต่างตะวันตกมากะว่างแผนที่และออกแบบพระอุโบสถ หมู่กุฏิ ให้มีรูปลักษณะแบบวัดของประเทศตะวันตกทั้งสิ้น ทั้งนี้เนื่องจากทรงมีพระราชประสงค์ จะบูชาพระพุทธศาสนาด้วยของแปลกประหลาด และเพื่อให้ประชาราษฎร์ทั้งปวงชมเล่นเป็นของแปลก เพราะยังไม่มีใน พระอารามอื่น ใช่จะนิยมยินดีเลื่อมใสในลัทธิศาสนาอื่น นอกจากพระพุทธศาสนานั้นหามิได้

รูปแบบสถาปัตยกรรมที่นำมาใช้ในการก่อสร้างวัดเป็นศิลปะแบบโกธิค อันเป็นศิลปะสมัยกลางของยุโรปทั้งพระอุโบสถ กำแพง ซุ้มประตู หอระฆัง ศาลาการเปรียญ หมู่กุฏิ และอาคารทุกหลัง ล้วนแต่ก่ออิฐถือปูนตามแบบของประเทศทางตะวันตกทั้งสิ้น แต่ภายในมีความงามสงบตามแบบวัดในพระพุทธศาสนา การก่อสร้างแล้วเสร็จในปี พ.ศ. ๒๔๒๑ ทรงพระราชทานนามว่า “วัดนิเวศธรรมประวัติ” และมีการสมโภชครั้งใหญ่

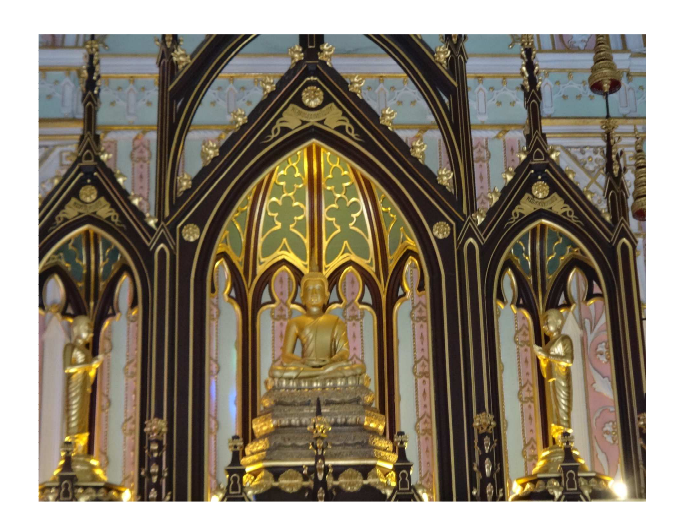
วัดนิเวศธรรมประวัติเจริญรุ่งเรืองมาตลอด รัชกาลที่ ๕ ครั้งมาถึง รัชกาลที่ ๗ เขื่อนกั้นดินริมแม่น้ำเจ้าพระยาทั้งสองข้างของวัดเริ่มผุพัง สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี (สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า) ได้โปรดให้สร้างใหม่เป็นเขื่อนคอนกรีต เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ ส่วนกุฏิ ศาลา และ ปูชนียสถานอื่นๆ ที่ทรุดโทรมได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์รวมทั้งก่อสร้างถาวรวัตถุต่างๆ เพิ่มเติมในรัชกาลปัจจุบัน วัดนิเวศธรรมประวัติ มีสิ่งมหัสจรรย์ที่น่าสนใจจึงขอนำชมไว้ ณ ที่นี้

พระอุโบสถ กระจกสลับสี

เมื่อผ่านประตู้รั้วเหล็กโปร่งซึ่งมีชื่อวัดอยู่เหนือประตูนั้นเข้าไปจะแลเห็นพระอุโบสถซึ่งมียอดแหลมเหมือนโบสถ์ในคริสต์ศาสนาได้อย่างชัดเจนและสะดุดตานับว่าเป็นจุดเด่นของวัดนี้ ภายในพระอุโบสถมีเพดานสูงช่องหน้าต่างสูงมีซุ้มยอดแหลม บานประตูและบานหน้าต่างทุกบานเป็นกระจกสลับสีเหมือนวัดในคริสต์ศาสนาเหนือประตูพระอุโบสถมีพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องต้นทำด้วยกระจกสีสวยงามมากจากประเทศฝรั่งเศส

พระพุทธนฤมลธรรโมภาส พระประธาน พระอุโบสถ

สิ่งที่สวยงามอีกอย่างหนึ่งในพระอุโบสถ คือองค์พระประธาน เป็นพระพุทธปฏิมากรนั่งสมาธิเพชร มีพระนามว่า "พระพุทธนฤมลธรรโมภาส" เป็นยอดฝีพระหัตถ์พระองค์เจ้าประดิษฐ์วรการ อธิบดีกรมช่างสิบหมู่ ซึ่งทรงเป็นช่างหล่อพระของหลวงฝีมือดีมา ตั้งแต่รัชกาลที่ ๔

นอกจากองค์พระประธานแล้ว ยังมีพระอรหันต์สาวก คือ พระสารีบุตรเถระอยู่ทางขวา และพระมหาโมคคัลลานะเถระอยู่ทางซ้าย เบื้องหน้าประดิษฐานพระพุทธรูปนิรันตราย อุทิศถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เบื้องขวาประดิษฐานพระพุทธรูปสำแดงพระอาการลอยถาดมธุปายาส อุทิศถวายสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เบื้องซ้ายเป็นพระพุทธรูปยืนจงกรมอุทิศถวายสมเด็จพระนารายณ์มหาราช กับรูปพระสาวกอีก ๖ องค์ ตั้งเรียงรายบนหิ้งตามฝาผนัง ในพระอุโบสถประจำตามทิศตั้ง ๘ ทิศ ดังต่อไปนี้

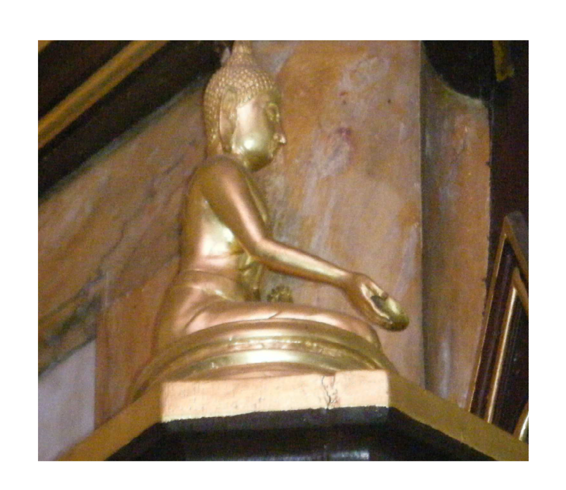
๑. พระสารีบุตรเถระ พระอัครสาวกเบื้องขวา ประจำทิศทักษิณ (ใต้)
๒. พระมหาโมคคัลลานะเถร พระอัครสาวกเบื้องซ้าย ประจำทิศอุดร (เหนือ)
๓. พระราหุลเถระ ประจำทิศอิสาน (ตะวันออกเฉียงเหนือ)
๔. พระอัญญาโกฑัญญะเถระ ประจำทิศบูรพา (ตะวันออก)
๕. พระมหากัสสปะเถระ ประจำทิศอาคเณย์ (ตะวันออกเฉียงใต้)
๖. พระอุบาลีเถระ ประจำทิศหรดี (ตะวันตกเฉียงใต้)
๗. พระอานนท์เถระ ประจำทิศปัจจิม (ตะวันตก)
๘. พระมหากัจจายนะเถระ ประจำทิศพายัพ (ตะวันตกเฉียงเหนือ)

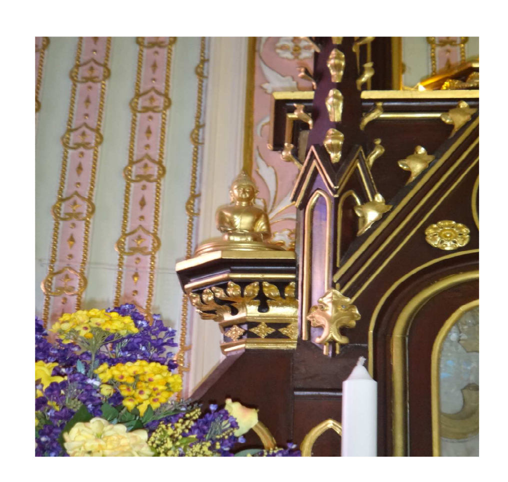

พระนิรันตราย

เป็นพระพุทธรูปนั่งสมาธิเพชรพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้เชิญมาพร้อมกับพระพุทธนฤมลธรรโมภาส ประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถวัดนิเวศธรรมประวัติ เพื่อราษฎรจะได้เคารพบูชา เป็นที่ระลึกถึงพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงตั้งลัทธิแบบพระธรรมวินัย ฝ่ายคณะธรรมยุต

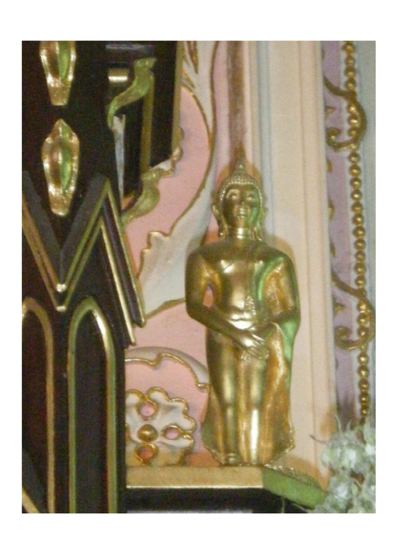
สาเหตุที่พระพุทธรูปองค์นี้มีชื่อว่า "นิรันตราย" นั้นมีประวัติเล่าว่า เดิมที่กำนันอินนอนฝันว่าจับช้างเผือกได้ ต่อมาได้ชวนนายยัง บุตรชายไปขุดมัน ที่ชายป่าจังหวัดปราจีนบุรีและได้พบพระพุทธรูปหล่อด้วยทองคำเนื้อหก หนัก ๘ ตำลึงมาด้วย แต่แทนที่จะลอกเอาทองออกหรือเก็บไว้บูชา กลับส่งไปถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยความจงรักภักดี จึงโปรดพระราช-ทานเงินรางวัล และให้เก็บรักษาไว้ ณ หอเสถียรธรรมปริตรวมไว้กับพระกริ่งทองคำองค์น้อย ต่อมาพระกริ่งถูกขโมยไป แต่พระพุทธรูปซึ่งกำนันและบุตรถวายยังคงอยู่ถึงแม้ว่าจะเป็นทองคำแท่งใหญ่กว่าพระกริ่งมาก นั่นเป็นการแคล้วคลาดถึง ๒ ครั้ง น่าอัศจรรย์ยิ่ง จึงถวายพระราชทานนามว่า "นิรันตราย" ซึ่งต่อมาโปรดให้สร้างพระพุทธรูปแบบนี้สำหรับพระอารามแบบธรรมยุติกนิกาย ทุกแห่ง รัชกาลที่ ๕ ได้พระราชทานให้วัดนิเวศธรรมประวัติ ๑ องค์

พระพุทธรูปสำแดงพระอาการนั่งลอยถาด
ตั้งอยู่ข้างทิศตะวันออก

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ช่างหล่อขึ้นทรงพระราชอุทิศถวายสมเด็จพระศรีสรรเพชรที่ ๕ ราชาธิเบศรปราสาททอง และได้อัญเชิญมาประดิษฐาน เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๒๑

พระพุทธรูปยืนจงกรม ตั้งอยู่ข้างทิศตะวันตก
เรือนแก้วพระประธาน

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ช่างหล่อขึ้นทรงพระราชอุทิศถวายสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ พระนารายมหาราช และได้อัญเชิญมาประดิษฐาน เมื่อปี พ.ศ.๒๔๒๑

พลับพลาที่ประทับถวายผ้าพระกฐิน

ภายในพระอุโบสถ มีพลับพลาเป็นที่ประทับของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในคราวเสด็จมาบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐิน ปัจจุบันพลับพลาแห่งนี้เป็นที่ประดิษฐาน พระบรมรูปรัชกาลที่ ๕ สูงขนาด ๑ ฟุตเศษ หล่อด้วยทองสำริดจากประเทศฝรั่งเศส

หอระฆัง

อยู่เบื้องหนังพระอุโบสถบนหอระฆังมีพระเจดีย์สำริดปิดทอง ภายในพระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ